

Bárány Zoltán¹

DR. FÓNYAD DEZSŐ „BÖRTÖNBIBLIÁJA” ÉS LEVELEZÉSE

ABSTRACT

The prison letters and Bible of Rev. Dezső Fónyad

This study presents a historical and theological analysis of Dr. Dezső Fónyad's "prison Bible" and his prison correspondence during his unjust detention in 1945. A Reformed pastor and public intellectual, Fónyad was accused of war crimes without concrete evidence, becoming a victim of political persecution in the pre-communist era. Despite the ordeal, his annotated Bible and deeply personal letters reflect unwavering Christian faith and moral strength. These sources reveal his spiritual battles, concern for his family, and refusal to betray others under interrogation. His writings show a man enduring psychological and physical suffering, clinging to hope through Scripture and prayer. The prison notes demonstrate his Calvinist worldview and theological interpretation of suffering. Fónyad viewed his trial as a public spectacle and maintained that only divine justice could ultimately prevail. This paper contributes to the understanding of clerical persecution during Hungary's postwar political transformation.

Keywords: communism, reformed church, people's court, Dezső Fónyad, prison Bible

A keresztyén egyháztörténelem állandó kísérője a mártírium. Az óegyház óta egészen napjainkig üldöztetés sújtja a hívő embert az Isten élő igéjében felismert igazságért. Pál apostol a 2Timóteus 2,9-ben írja: „Az Isten igéje viszont nincs bilincsbe verve.” Igaz ez akkor is, amikor egy református lelkipásztort hamis vagy megkérdőjelezhető igazságtartalmú vádak alapján, politikai indíttatásból először feljelentenek, majd rabosítanak.

A II. világháború utáni magyar népbíráskodás történetének viszonylag korai időszakában, 1945 júliusában történt dr. Fónyad Dezső (1906–1965) őrizetbe

1 Bárány Zoltán, református teológus-lelkész, a Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Doktori Iskolájának doktori hallgatója, bzoli196@gmail.com

vétele, három hónapon át előzetes letartóztatásban várta a tárgyalását. A három vádpont összefoglalóan rendkívül súlyos bűnnel vádolta a politikai múlttal is rendelkező Főnyadot: népellenes és háborús bűnökkel (úgymint prédikációban történő háborús uszítás, nyilas eszmék hirdetése és demokráciaellenes szervezkedés).² A vádakra nem sikerült bizonyítékokat szereznie az ügyészségnek, csupán rosszindulatú névtelen feljelentőktől származtak a rágalmak.³ A sokak által a politikai életből és egyházi kormányzatból ismert tanúk⁴ védőbeszédei és bátor kiállásai miatt a per végül felmentéssel végződött, ám élete végéig billog maradt Főnyadon, egyházi berkeken belül és kívül is.⁵ Jelen tanulmányom csupán arra szorítkozik, hogy két unikális kordokumentumot bemutasson: Főnyad Dezső népbíróági pere alatt, az előzetes letartóztatásban használt Bibliáját, és börtönlevelezését. Leszármazottai ismerték a „börtönbibliát”, de csak az elmúlt időszakban derült fény a benne található, ceruzával írt jegyzetekre, melyek bizonyíthatóan az előzetes letartóztatás idején kerültek bele.⁶

Az Isten ígéje nincs bilincsbe verve: érdekes módon éppen ez volt Főnyad Dezső monori beiktatási prédikációjának alapigéje, és saját bevallása szerint ez adott neki erőt a megpróbáltatások idején is.

Főnyad Dezső református ifjúsági, majd gyülekezeti lelkipásztor és publicista volt. Ravasz László dunamelléki püspök 1945-ben, a népbíróság előtt tett tanúvallomlásában egyházkerülete egyik legértékesebb fiatal lelkészeként aposztrofálta,⁷ néhai beosztottja, Sipos Ete Álmos pedig visszaemlékezéseiben az egyik legkiválóbb református lelkipásztorként gondolt rá.⁸ Főnyad Dezső teológusévei alatt megismerkedett a Soli Deo Gloria Református Diákmozgalommal, melynek hamar országos tisztségviselője, majd éveken keresztül fizetett missziói lelkipásztora lett. A harmincas évek derekán már az országos református berkekben, illetőleg ösztöndíja okán a nemzetközi teológus közösségben is ismert gondolkodó volt, időközben filozófiai doktorátust szerzett. A historiográfiai áttekintés során azt

2 A peranyag töredékesen maradt fenn a Budapest Főváros Levéltárában. Jelzete: BFL XXV. 1.a. 2520/1945 (a továbbiakban: Főnyad-peranyag).

3 Testvére, dr. Főnyad Ernő visszaemlékezése szerint a tárgyalóteremben is sok volt az „ismeretlen arc”, akik szintén vádolták Főnyadot. FŐNYAD Ernő: *Pusztuló házból pusztul a ház*, Budapest, 1999, 258.

4 Főnyad mellett tanúskodott például többek közt Tildy Zoltán, Darvas József, Veres Péter, Ravasz László, Bereczky Albert és Éliás József.

5 ÁBTL 3.1.2. M-27843/2/172 – érdekessége ennek a jelentésnek az, hogy a titkosszolgálati megjegyzés a következő: „A jelentés a »Harmadikos ügyben« szereplő Püski Sándor kapcsolata jellemköre céljából szükséges.” Ezek szerint Főnyad Dezső a „harmadik út” befekettítésében eszköz lehetett, mint „elítelt nyilas”. Noha sosem ítélték el, és sosem volt nyilas.

6 A „börtönbiblia” és a börtönlevelezés jelenleg a Főnyad család birtokában van, mindkettőt készségesen a rendelkezésemre bocsátották. Innen is hadd fejezzem ki hálámat ezért.

7 BFL XXV. 1.a. 2520/1945 Főnyad-peranyag, 20.

8 TÓBIÁS Áron: Sorsok, utak, életek '56 – Akik az Úr szárnyai alá vett: Sipos Ete Álmos in: *Kortárs* 61(2017/2), 67–83, 69.

találhatjuk, hogy életéről és munkásságáról eddig nem készült átfogó dolgozat, véleményem szerint azonban szükség volna arra, hogy megfelelő megvilágításba kerülhessen az ő története. Ennek egyik legmeghatóbb fejezete a börtönben töltött időszak alatti lelki vívódása, melyet ő maga akkor a jegyzetekben és leveleiben, illetve később visszaemlékezéseiben dokumentált.

Az említett Szentírás belső gerincén megtaláljuk a „Kir. Orsz. Gyűjtőfogház 2. Budapest” pecsétet a következő felirattal: „Dr. Fónyad Dezső bibliája Bpest. 1945. aug. 16.” Ezek alapján egy hiteles, illetve hitelesített kordokumentum került megőrzésre a népbíróági per előzetes letartóztatásának idejéből. A Fónyad család ugyan tudott ennek a Bibliának a létezéséről, ám ahogyan említettem, az új információ volt, hogy ceruzával tett, hellyel és dátummal megjelölt megjegyzéseket találhatunk benne a börtönhónapokra vonatkozóan. Ezek a széljegyzetek sok új adalékkal szolgálnak az utókornak, hiszen betekintést engednek abba a lelki küzdelembe és lélektani casusba, amellyel Fónyadnak meg kellett harcolnia. A Bibliában egyébként sokkal több aláhúzott rész található, mint amennyit a későbbiekben közlök, mert a könyvben hagyott prédikációvázlatok arra engednek következtetni, hogy e Szentírást Fónyad a lelkipásztori hivatása során a népbíróági ügy előtt, illetve utána is használta. Így csupán azokat a szakaszokat emeltem ki, amelyek egyértelműen beazonosíthatók (vagyis egy jegyzet mellett ugyanazzal a színű ceruzával aláhúzott, esetleg a fogság, szabadulás, reménység témaköréhez tartozó ígerésről van szó). A függelékben felsorolásszerűen közlöm mind a 21 bibliai lókust megjegyzéseivel együtt.

Az egyik legmegindítóbb rész a vallomása, melyet a családjának címzett:

„Végtelen szeretettel gondolok rátok drága kis családom – és titokban keserű könnyeket ontok, hogy elveszítettelek benneteket. Szeretnék még egyszer veletek lenni, s teljesen Krisztusé és családomé! Nem írhatom meg, amit érzek: halálos fáradtság ül rajtam, szeretnék még Veletek élni, szeretni titeket, dolgozni értetek. Ó, Isten irgalmazzon nekünk, élőhalottaknak. Kérem Istent, ne engedje, hogy a gonoszság elveszítsen. Boldog volnék, ha éjjel néha csak egy órára veletek lehetnék. Alva járok, fél éjszakákat végigszenvedek. Istenem, bocsásd meg, amit családom ellen tettem.”⁹

A börtönbiblia mellett legalább ugyanilyen jelentős a fennmaradt levelezés. Összesen tizenhét börtönlevél maradt ránk, ebből tíz darabot Fónyad Dezső írt a családjának, hetet a legszűkebb családja küldött neki: négyet felesége, kettőt leánya és egyet édesanyja.¹⁰ Szembetűnő, hogy nem mindegyik esett át a cenzúrán, és ennek jól dokumentálható oka van: a második levélben Fónyad arra utasítja szeretteit, hogy a beküldött börtönkosztban rejtsejen el levelet (konkrétan a főzelék

9 A Jeremiás 12-nél tett megjegyzés Fónyad börtönbibliájában.

10 A börtönlevelek sok esetben dátum nélküliek, így a levelek számozása csupán egy kísérlet a történeti rekonstrukcióra.

alá, dunsztos papírba csomagolva). A családi emlékezet úgy tudja, hogy a kimenő leveleket a rabkórházban dolgozó egészségügyi személyzet segítette továbbítani.¹¹ A konspiratív levelezésnek legfőbb célja az volt, hogy Fónyad Dezső segítséget nyújtson a védelem megszervezésében, és idejekorán megjelölje azokat a bizonyítékokat és tanúkat, akik segíthetnek az ártatlansága védelmében.¹²

A börtönlevelekből és a bibliai széljegyzetekből kiderül, hogy Fónyad a legrosszabb eshetőségre is fel volt készülve, vagyis arra, hogy az előzetes letartóztatásban életét veszti.¹³ Utólag, visszaemlékezésében azt írta, hogy kis híján belehalt a börtönben elkapott fertőzésbe. Ezért arra is gondolt, hogy végrendeletében utasítsa családját és gyülekezetét arra, hogy mi a teendő halála esetén. Először is, sógora és lelkésztestvére¹⁴ pozícióját adminisztratív lelképásztori kinevezéssel akarta megerősíteni a gyülekezetben, hogy lelkészválasztás esetén az átmenet gördülékeny legyen. Családjának azt rendelte, hogy a megpróbáltatások alatt tartsanak össze, mert nem tudni, mi következik: „Kicsi Fiam! A többi kis testvéreiddel együtt nagyon-nagyon álljatok Édesanyátok mellé. Ő mártír, és ha az Isten nem fordít sorsunkon – még csak ezután jön számotokra a nehéz idő.”¹⁵ Legnagyobb fiát megszólítva egy nagyon különös kérést intézett az összes gyermeke felé a jövőjüket illetően:

„Zoltánkám! Édesapád nem akar utadba állani és nem akar szándékosan gátolni, mégis kér valamit tőled. Ha lehet, akkor gyakorlati pályára menj, ami előtt nyitva a világ kapuja. Ne légy soha közéleti ember, se pap, se más efféle. Segítsen Isten, hogy hívó, istenfélő lélek légy Te is, meg a többi drága kis testvéreid, de soha eszetekbe ne jusson, hogy apátok példáját kövessétek. Édesapátok méltán szenved, mert mindíg másokért dolgozott, és még titeket is feláldozott.”¹⁶

Ezt egy másik levelében így nyomatékosította: „Csak arra fogom kérni őket, hogy még a táját is kerüljék el annak, amit közéletnek neveznek.”¹⁷ A gyermekek további élettörténetéből azt látjuk, hogy megfogadták édesapjuk tanácsát, és mindegyikük reáltantárgyú pályát választott.

11 Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnához (a továbbiakban: V. levél) (a Fónyad család hagyatéka). A levél végén találunk erre korhű utalást.

12 Egyik levelében így búcsúzkodik: „A levél felolvasásából nekem sötétzárka lenne. Isten vigyázzon Rátok, kicsinyeim.” Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnához (a továbbiakban: IX. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

13 Visszaemlékezése szerint ez két alkalommal is kis híján megtörtént: az első napokban egy utcai lövöldözésben, illetve a tifuszbetegsége során, amikor 84 kg-ról 59 kg-ra fogyott. Egy este eszméletét veszítette és a börtönben dolgozó orvosok küzdöttek az életéért.

14 Ónodi Szabó Lajos.

15 Fónyad Dezső levele a családjához, 1945. július 27. (a továbbiakban: VII. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

16 VII. levél

17 Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnához, 1945. július 19. (a továbbiakban: IV. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

A fenti idézetből is jól látható, de összességében a források alapján is arra következtethetünk, hogy Fónyad lelkivilágát merőben meghatározta a szegény és a bűnbánat. Szegényt azért érzett, mert abban a helyzetben úgy látta, saját magát csapta be akkor, mikor azt gondolta, hogy a népért és egyházért való fáradozásainak van értelme. A bűnbánat elsősorban családja felé szól – sajnálja, hogy a velük töltött időt áldozta fel a munkájáért, hivatásáért. Ezen túl rosszul érintette, hogy olyan beküldött ételt kellett ennie, „amit ti koplaltok meg, szegény drága jó lelkek, áldozatai egy boldogtalan világnak”.¹⁸

Levelében nemcsak arra történt utalás, hogy mi történjen abban az esetben, ha nem kerül élve haza. Azt a lehetőséget is felvillantotta, hogy hazatértevel befejezi a lelkipásztori szolgálatot, és visszavonult, gazdálkodó életbe kezd – ezért a családi birtokból meg kellene szerezni valamennyit Szentesen.¹⁹ Ha azonban ez nem sikerül, akár fizikai munkát is vállal a lelkészi szolgálata helyett, mert levele íráskor gyülekezete még nem igen aktivizálta magát. Feleségének így írt keserűségében: „Tudom, hogy Te mindent elkövetsz, de ha annyi erő nincs a monoriakban mint a gombaiakban,²⁰ akkor én ezt a gyászos népet nem vállalom tovább, inkább nap-számosnak megyek.”²¹ Illetve az igazságérzetének azt is ki kellett mondania, hogy „igen jó, hogy a gyülekezet szeret, de ha nem tesz semmit, eljöhét a temetésemre”.²²

Természetesen Fónyad Dezső életösztone elsősorban azt diktálta, hogy a védelmet kell minél jobban megszervezni, ezért nagyon okos utasításokat adott arra nézve, kiket és hogyan kell megszólítani a perfolymat alatt.²³ A tárgyalásával kapcsolatban – reálisan látva a politikai rendőrség és az „igazságszolgáltatás” ellentmondásait – azt kérte: „el ne feledjétek, hogyha tárgyalásra kerülök, akkor a monori gazdák, munkások, asszonykör, lánykör zsúfolásig töltse meg a tárgyalótermet, mert különben idegenek cirkusza lesznek.”²⁴

Levelében és Bibliájában többször használta saját ügyére nézve a „cirkusz” szót – nem sejtve azt, hogy a későbbi történelemírás valóban igazolja a kommunista hatalomátvétel eszköztárában szereplő fegyverként a kirakatpereket. Rezig-

18 Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnához, 1945. július 14. (a továbbiakban: II. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

19 IV. levél.

20 A gombai gyülekezet eddigre két deputációt is küldött Budapestre a szintén letartóztatásban lévő Gaál László lelkipásztor kiszabadításának ügyében. Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnához (a továbbiakban: III. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

21 Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnához (a továbbiakban: VI. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

22 III. levél.

23 Az egyik legfontosabb példa: „Balla Péter, hogy átengedtem az anyakönyveket adatok kiszedésére. Balla Imréné (Kefegyár), hogy pesti rokonait Bereckzyhez ajánlottam, mert én nem vehettem át, mert már megfigyelés alatt voltam. Balla Péter vette át a csucsai főjegyző feleségét elbujtásra.” Fónyad Dezső levele Ónodi Szabó Magdolnának, 1945. július 28. (a továbbiakban: VIII. levél) (a Fónyad család hagyatéka).

24 IV. levél.

náltnan így írt családjának: „Tegyetek meg még néhány kísérletet, ha nem sikerül, hagyjatok magamra. Nyilván áldozatok kellene.”²⁵ Vagy egy másik szófordulattal élve: „azt érzem, hogy áldozatul odadobtak családommal együtt – mutatvány-nak.”²⁶ A Bibliájában így fogalmazott: „azt érezzük, hogy likvidálnak bennünket, finom módon, hogy fel ne háborodjék a világ.”²⁷

Útmutatása szerint egyetlen lehetőség mutatkozott a közbenjárásra: ha a megfelelő csoport korteskedik érte. Meglátása szerint „azok kiszabadulnak, akikért közel lép a kommunista párt”.²⁸ Így arra utasította a fővárosba készülő deputációt, hogy kérelmük kézbesítése során keressék fel a Kommunista Párt Országos Központját is.²⁹ Ugyanez vonatkozott a monori kommunistákra is – hiszen a háború alatt a nagykanizsai internálótáborból dr. Nagy Imrét, a későbbi járási főjegyzőt kihozatta, feleségének a börtönből megüzente: „csodálom, hogy a férje még nem tette szóvá egy pártnapon, hogy nem egészen becsületes dolog, ahogy hamis vallo-mások alapján egy klikk bezárattott.”³⁰ Végül azzal az indítvánnyal próbálta serken-teni a folyamatokat, hogy „a monori kommunista pártnak erkölcsi siker lenne, ha lépéseket tenne érdekemben”.³¹

A fentieket a börtönkórház súlya nehezítette. Fónyad Dezső egy héttel a lefo-gása után már arról panaszkodott a levelében, hogy nem bírja „szívvel és tüdővel”. Még 1930-ban a halál széléről jött vissza tüdővérzése miatt, és a háború alatt is élet-mentő operációt javasoltak neki – melyet nem vállalt. Július közepén hőemelkedés-re és olyan erős szívyomásra panaszkodott, hogy a cellatársai vizes borogatással igyekeztek enyhíteni a tünetein. Az egészsége augusztusra rendkívül megromlott, a börtönkörülmények hatására elkapta a tifuszt (vérhast). Bibliájában tett jegyzetei-ben részletezi a tüneteket, melyek erős bélgörcsök, rendkívül gyakori véres széklet – orvosi segédeszköz és gyógyszer hiányában. Hite nem hagyta el, mert a „rettene-tes szenvedés” közben úgy érezte, „Isten újra meg újra enyhítést ad”.³² Betegsége alatt ismét végrendelkezett: „Gyermekeimet testvéreim szeretetébe ajánlom. Hi-szem, hogy a presbitérium az én sokat szenvedett drága feleségemnek hitoktatást biztosít, ha Isten másképp nem rendelkezik.”³³ Emellett búcsúszavakat is írt: „20x voltam wc-n – nincs segítség – erőm elfogyott. Isten legyen veletek.”³⁴ Érhetően megjelenik a reménytelenség és a halálvágy gondolata is.³⁵

25 III. levél.

26 IV. levél.

27 Jeremiás 24,6–7, az igevers melletti megjegyzés.

28 V. levél.

29 III. levél.

30 III. levél.

31 V. levél.

32 Ézs 65,1.

33 Ézs 59 mellé tett megjegyzése a börtönbibliában.

34 1Pt 1,3,18.

35 Jer 15,21 és Jób 1,8.

Visszaemlékezése szerint a legnehezebb ponton az mentette meg az életét, hogy az orvos javaslatára egy fegyőr segítségével konyakot csempészték be, amiből egyszerre meg kellett innia két decilitert. Mindezek után emlékezetkihagyása volt, később az orvosoktól tudta meg, hogy a kritikus estén a szervezete összeomolhatott volna, ám mégis túlélte.³⁶

Forrásaink alapján arra következtethetünk, hogy Fónyad Dezsó életében ez az időszak a hitének a próbája is volt, de mindvégig „félelmek s remények között” igyekezett bízni Istenében.³⁷ A vívódások közepette többször eszébe jutott Jób példája, aki noha igaz és feddhetetlen ember volt, mégis hatalmas veszteségeket kellett átélnie – de még így sem tagadta meg a hitét. Egy levelében arról is írt, hogy „Jézusára néz”, aki szintén megkérdezi: „azok közül, amiket veletek cselekedtem, melyikért üttök engem?”.³⁸ Az Istenbe való kapaszkodás egy pillanatig sem rendült meg Fónyad szívében, ez vélhetően annak az erős kálvini hitvallásnak volt köszönhető, hogy „[Ő az, aki] rendelkezik”.³⁹

A bosszúvágy kísértését úgy hárította el magától, hogy Istenre bízta az ítéletet: „Fizessen meg nekik az Isten szívük keménységéért. Nem kívánom, hogy megkóstolják azt, amiben én itt szenvedek naponként, de a ti könnyeiteket és sorso-tokat kérje számon tőlük az Igaz Bíró, a felséges Isten.”⁴⁰ Megjegyzendő, hogy a vallatás során lett volna alkalma az elégtételre: „Mindenkire szeretettel gondolok, nem haragszom már azokra sem, akik idejuttattak. *Kezemben voltak pedig*, mert a kihallgatást végző úr azt mondta, hogy adok ceruzát és papírt – legyen szíves írja fel azok nevét és dolgait a rendőrségből, akikről valamit hallott. Nem vállaltam! Majd az Isten elszámol velük, ha eljön az ideje.”⁴¹

A jelenleg is folyamatban lévő kutatás a szóban forgó 1945-ös népbírószági pert kívánja górcső alá venni az élettörténettel kiegészítve. Innen is hadd köszönjek meg minden ehhez kapcsolódó segítséget, közreműködést; úgy hiszem, közel 80 év elteltével ma is van értelme bizonyosságot tenni arról, hogy az Isten ígéje nincs bilincsbe verve.

BÖRTÖNBIBLIA

1. Jób 1,8 – És monda az Úr a Sátánnak: *Észrevetted-e az én szolgámat, Jóbot? Bizony nincs hozzá hasonló a földön: feddhetetlen, igaz, istenfélő és büngyülőlő.* – Isten ebből mit készít, szörnyű nehéz, sokszor kívánok meghalni.
2. Ézs 1,16-17 – *Mosódjatok, tisztuljatok meg, távoztassátok el szemeim elől cselekedeteitek gonoszságát, szűnjetek meg gonosz cselekedni; Tanuljatok meg jól tenni; törekedjeteK igaz-*

36 Földrengés – Dr. Fónyad Dezsó lelkipásztori naplójának megmaradt részei, Családi irattár, 1963, 33.

37 Zsolt 62,6; 66,20.

38 IX. levél, vö. Jn 18,23.

39 Ézs 59 mellé tett megjegyzése a börtönbibliában.

40 VII. levél.

41 II. levél, kiemelés tőlem.

ságra, vezessétek jóra az erőszakoskodót, pártoljátok az árvák és özvegyek ügyét! – Mit követel?

3. Ézs 29,19 – És nagy örömiük lesz a szenvedőknek az Úrban, és a szegény emberek vigadnak Izráel szentjében. – Nem lenne rossz.
4. Ézs 29,21 – Kik az embert elítélik egy szóért, és tört vetnek annak, a ki őket a kapuban megfeddi, és elejtik csalárdul az igazat. – Híres feltétel.
5. Ézs 43,1.11.13 – Ne félj, mert megváltottalak, neveden hívtalak téged, enyém vagy! Én, én vagyok az Úr, és rajtam kívül nincsen szabadtó! [...] cselekszem, ki változtatja azt meg? – Markó börtönében 1945.VIII. 1.
6. Ézs 50,7-10 – És az Úr Isten megsegít engemet, azért nem szégyenülök meg, ezért olyanná tettem képemet, mint a kova, és tudtam, hogy szégyent nem vallok. Közel van, a ki engem megigazít, ki perel én velem? Álljunk együtt elő! Kicsoda peresem? közlegjen hozzám! Imé, az Úr Isten megsegít engem, kicsoda kárbozthatna engem? Imé, mindnyájan, mint a ruha megavulnak, mely emészti meg őket! Ki féli közületek az Urat? és ki hallgat az ő szolgája szavára? ő, a ki sötétségben jár és nincs fényesség néki, bízzék az Úr nevében, és támaszkodják Istenbe! – VIII. 9.
7. Ézs 59 – Vipera tojásait költik ki, és pókbálót szőnek; a ki tojásaikból eszik, meghal, és ha egyre rátapodsz, vipera kél ki. Pókbálójukból nem lesz ruha, csinálmányok nem felvehető; cselekedeteik hamisságnak cselekedetei, és erőszak tette van kezükben. – Augustus 19. óta erős bélgyörcseim vannak. 20-án félóránként véres nyálka. Segítség nincs sehol. 21-ére [...] nyák, 17-szer volt ugyanez. Kérem Isten, rövidítse meg iskolámat. Gyermekeimet testvéreim szeretetébe ajánlom. Hiszem, hogy a presbitérium az én sokat szenvedett drága feleségemnek hitoktatást biztosít, ha Isten másképp nem rendelkezik.
8. Ézs 60,16 – [...] én vagyok az Úr, megtartód és megváltód, Jákóbnak erős Istene. – Végtelenül szeretnék még családommal élni, és jóvá tenni, hogy mindig másokért dolgoztam, nem voltam az övék.
9. Ézs 61,11 – Mert mint a föld megtermi csemetéjét, és mint a kert kisarjasszja veteményeit, akként sarjasszja ki az Úr Isten az igazságot s a dicsőséget minden nép előtt. – Ma éjjel 14x véres betét. Csak Isten segíthet. Nincs termosz, irrigátor, egy korty, meleg.
10. Ézs 65,1 – Megkeresni hagytam magamat azoktól, a kik nem is kérdeztenek: megtaláltam magamat azokkal, a kik nem is kerestenek. Ezt mondom: imbol vagyok, imbol vagyok, a népnek, a mely nem nevemről neveztetett. – Beleim miatt rettenetes a szenvedés, időnként véres széklet egy görcs után, de Isten újra meg újra enyhítést ad. A rabkórház [...] apró [...] adhatok.
11. Jak 5,11 – Íme, boldogoknak mondjuk a tűrni tudókat. Jóbnak tűrését hallottátok, és az Úrtól való végét láttátok, hogy igen irgalmas az Úr és könyörületes: – 1945. VIII. 21. – Bár tenné velem is az Úr!
12. 1Pt 1,3.18 – Áldott az Isten és a mi Urunk Jézus Krisztusnak Atyja, a ki újonnan szült minket élő reménységre Jézus Krisztusnak a halálból való feltámadása által. Tudván pedig, hogy nem veszendő holmin, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg a ti atyáitoktól öröklött hiábavaló életetekből. – 20x voltam wc-n – nincs segítség – erőm elfogyott. Isten legyen veletek. [...]

13. Jeremiás 12,16.19 – Lombos, szép, formás gyümölcsű olajfa nevet adott néked az Úr. Nagy vihar morajánál tüzet gyújtja rajta, és leromlottak ágai. Én pedig olyan valék, mint a mészárszékre hurczolt szelíd bárány, és nem tudtam, hogy terveket szőttek ellenem, mondván: Pusztítsuk el e fát gyümölcsével együtt; irtsuk ki ezt az élőke földéből, hogy még a nevét se emlegessék többé! – Végtelen szeretettel gondolkodok rátok drága kis családom – és titokban keserű könnyeket ontok, hogy elveszítettelek benneteket. Szeretnék még egyszer veletek lenni, s teljesen Krisztusé és családomé! Nem írhatom meg, amit érzek: halálos fáradtság ül rajtam, szeretnék még Veletek élni, szeretni titeket, dolgozni értetek. Ó, Isten irgalmazzon nekünk, élőhalottaknak. Kérem Istent, ne engedje, hogy a gonoszság elveszítsen. Boldog volnék, ha éjjel néha csak egy órára veletek lehetnék. Alva járok, fél éjszakákat végigszenvedek. Istenem, bocsásd meg, amit családom ellen tettem.
14. Jer 14,9.10.19-22 – Ne hagyj el minket! Most megemlékeznek az ő bünökről, és vétkeikért megfenyíti őket. Bizony próféta is, pap is olyan földre költöznek, a melyet nem ismernek! Békességet vártunk, de nincs semmi jó, és gyógyulásnak idejét, de imé, itt van a rettegés! Ne rontsd meg a te velünk való szövetségedet! Avagy nem te vagy-e a mi Urunk Istenünk, és nem benned kell-e bízunk, hiszen te cselekedted mindezt! – 1945. IX. 10.
15. Jer 15,21; Jer 16,5.10-12.16-17.21. – És megszabadítalak téged a gonoszok kezéből, és kimentelek téged a hatalmaskodók markából. Mert megvontam e néptől a békességet, azt mondja az Úr: az irgalmasságot és kegyelmet. Miért batározta az Úr ellenünk mindezt a nagy gonosz; és micsoda a mi bününk és micsoda a mi vétkünke, a melyhöz vétkezünk az Úr ellen, a mi Istenünk ellen? Azért, mert elhagytak engem a ti atyáitok. És ti gonoszabbul cselekedtek, mint atyáitok. Azután pedig elküldök sok vadász után, hogy vadásszák ki őket minden hegylől, minden halomból és a sziklák hasadékaiból is. Mert szemmel tartom minden útjokat; nem rejtőzhettek el országom előtt, és nincsen elfedve az ő bűnök szemeim előtt. Azért imé, megismertetem velök ez úttal, megismertetem velök az én kezeimet és hatalmamot, és megtudják, hogy az Úr az én nevem. – Nincs reményünk a szabadulásra, élőhalottak vagyunk!
16. Zsolt 51,14 – Add vissza nékem a te szabadításodnak örömét, és engedelmség lelkével támogass engem. – Álomban otthon jártam Magdámnál 1945.IX.15. Mindenhol sötétség, csak annyi csend, amit Isten ad.
17. Jer 20,8-11 – Mert az Úr szava mindenkori gyalázatomra és csúfságomra lett nékem. Mert hallom sokak rágalmazását, és mindenfelől való fenyegetést: Jelentsétek fel és ezt mi is feljelentjük: mindazok is, a kik barátaim, az én tántorodásomra figyelmeztetnek, mondván: Talán megbotlik és megfoghatjuk őt, és bosszút állhatunk rajta; De az Úr velem van, mint hatalmas bős. Azért, oh Seregeknék Ura, a ki megpróbálsz az igazat, látod a veséket és a szíveket, hadd lássam a te büntetésedet ő rajtok: mert néked jelentettem meg az én ügyemet! – 1945. IX. 17.: Rettenetesen igaz!
18. Jer 21,18 – Miért is jöttem ki az én anyámnak méhéből, hogy nyomorúságot lássak és bánatot, és hogy napjaim gyalázatban végződjenek? – Nincs menekvés az emberi gonoszságtól, csak Isten csodái által. És én érzem, miért is nem haltam meg, mikor [...] álltam a sír szélén.
19. Jer 24,6-7 – És őket szemmel tartom az ő javokra, és visszahozom e földre, és megépítem és el nem rontom, és beplántálom és ki nem szaggatom. És szívem adok nekik, hogy meg-

ismerjenek engemet, hogy én vagyok az Úr, és ők én népemmé lesznek, én pedig Istenökké leszek, mert teljes szívökből megtérnek hozzám. – IX.19. Szürke szomorú nap, mint a többi, annyi volt az öröm, hogy Magdám írását láttam a tartalomjegyzéken. Azt érezzük, hogy likvidálnak bennünket, finom módon, hogy fel ne háborodjék a világ.

20. Zsolt 56,5; 57,2-4 – *Isten által dicsekedem az ő igéjével; az Istenben bízom, nem félek; ember mit árthat nekem? Szárnyaid árnyékába menekülök, a míg elvonulnak a veszedelmek. Elküld a mennyből és megtart engem.* – IX.20. Egon itt járt, szeretete jól esett, levél jött Magádtól – „börtönünkbe napsugár szállt.”

21. Zsolt 62,6; 66,20 – *Csak Istenben nyugodjál meg lelkem, mert tőle van reménységem. Áldott az Isten, a ki nem vetette meg könyörgésemet, és kegyelmét nem vonta meg tőlem.* – Félelem s reménység között várom ezt a hetet. Legyen meg Isten akarata. Egyre nehezebben nélkülözöm a családomat.

BÖRTÖNLEVELEK (RÉSZLET)

IV. levél

Nem cenzúrázott. VII.19.

A levelet adjátok át Darvas Jóskának. Igen megörültem, hogy megláttalak. Nagy ajándék ez is Istentől. Így tanuljuk meg, hogy milyen kicsivel beéri az ember, ha a nyomorúság tüzes kemencéjébe hajít az Isten. Mai igém ezzel kezdődött: a mi megtartó Istenünk jóvolta.⁴² Vizsgálgom, hogy ebben a szomorú gázkamrában mi Isten jóvolta: imádkozhatom, megnézhetem a fényképeteket, besüt-e a nap, éjjel kapok egy kis friss levegőt, szerető testvérek enni adnak, cellatársaim csendes emberek, lehet mosakodni, látom a csillagokat és írhatok nektek, sőt még reményemet is meghagyta Isten. Szabad embereknek ez semmi, nekünk itt az örület határán naponkénti injekció. Hiszen, ha ez nem volna, akkor ez a lassú, de biztos emberölés elpusztítana. *Látom, hogy milyen tehetetlen vagyok és milyen felelőtlenek azok, akikért dolgoztam – ki-ki csak a saját bőrét menti. Nebéz és kegyetlen is, de talán annak könnyebb, aki érzi, hogy vezekelnie kell, de én, noha igen sokat tanultam eddig is, csak azt érzem, hogy áldozatul odadoztak családommal együtt – mutatványnak.*⁴³ Mégis arra kérlek, édes kis Bogaram, hogy Te maradj erős, ne veszítsd el hitedet és türelmedet. Helyettem is csókold, ápolj kicsikéinket. Ne félj a holnaptól. Ha Isten valaha is kiszabadít innét, örökké nem tarthat ez, akkor lélekben még teljesebben megerősödve, együtt próbáljuk gyermekeinket nevelni Isten félelmében és emberszeretetben. Csak arra fogom kérni őket, hogy még a táját is kerüljék el annak, amit közéletnek neveznek. Azt hiszem édesapjuk önzetlen örültsége emlékül bennük marad és figyelmeztetni fogja őket. Mi itt úgy érezzük, hogy semmit nem mozdul ügyünk. Míg ebbe az idegtépő egyformaságba beledermedünk, addig lesz csak nehéz. Acikám, édes,

⁴² Titusz 3,4.

⁴³ Kiemelés tőlem.

a következőket ne felejtse el: ívpapírt, ceruzabelet, borítékot, törülközőt és egy kis hazai kenyeret, meg néha pár sort. Zoltánkát írasd be negyedikbe. Bódi bácsi örlesse meg azt, ami van, Bimbó József csépléskor adja be a gabonát, de azt a padlásra kell felönteni, nem az otthon épületébe. A Paplapos gondját Illés vegye át valahogyan, könyveket nem szabad eladni. A felesektől, bérlőktől egyelőre ne fogadj el pénzbeli bérletet. Bajkai Károlyné tartozik egész évvel, neki ezt a gazdasági évet 72 P. mázsánkénti áron számoljátok. Ne feledjétek el, hogy Petrányiéknak tartozunk barackkal. A szőlő dolgát Illés és Kulik bácsi oldja meg, de esetleg egy jó mázsát Vilmoséknak kell adni. Amit lehet, tegyetek el, hogy legyen télire. Zoltánnak a negyedikes könyveket most vegyétek meg. Édesanyám ne sírjon, imádkozzék, és mire a disznót meghízlalja, talán kiszabadulok. El ne feledjétek, hogyha tárgyalásra kerülök, akkor a monori gazdák, munkások, asszonykör, lánykör zsúfolásig töltse meg a tárgyalótermet, mert különben idegenek cirkusza leszek. Acikám, drágám, el ne feledd Szabó Józseftől megkérdezni, mivel tartozunk neki Zoltánért, azon felül szeretettel üdvözlöm, köszönöm a fáradságát. Darvas J. címét írjátok meg, írni akarok neki. Az ügyvéddel állapodjatok meg, átlag 5000-8000-et kérnek, de szorítsátok, hogy mozduljon, mert másképp nem megy semmi. Itt vénülünk meg. A stóla 2/3-a a tied, 1/3-át küldd át Misunak. Ehhez tartsátok magatokat, és lehetőleg Misu vezesse az ügyeket. Mi van Szentesen – valami kis földet megmenteni jó lenne, lehet, hogy még odakerülünk gazdálkodni. Csókolom Apuékát is – írjátok meg nekik. Irmáék segítsenek nektek szilvabeszerezésben – csókolom őket is. Még egyszer kérek, aranyos kis Acikám, ne szomorkodj. Gondolj arra, hogy juthattam volna Gyurka bácsi sorsára is. Úgy tekintsd, mintha nehéz hadifogságban volnék, de Isten itt is Úr, és megőriz nektek. Picinyke Péterkémet meg sem ismerem már, amikor kinyílik a vasajtó előttem. Kicsi kis aranyoskám, édesapátok lélekben szüntelen köztetek van. Este én is megcsókolom arcotokat édesanyátok után. Segítsetek neki minden módon. Nagyapászkát ne bosszantsátok. Millió csókot küld nektek édesapátok. Acikám, őrizzen meg a jó Isten – ölel Dezsőd.

V. levél

Cenzúrázatlan.

Édesem! Tegnap este egyik kérőlapomra közölték, hogy az orvos és a fogházfelügyelő megbeszéli, van-e mód arra, hogy pár órát levegőn tölthessek. Ma jobban éreztem magam. Ne aggódjatok! Az éjjel megint köztetek jártam, csókoltalak Benneteket.

[Innen 8 sor alig olvasható]

[...] hogy a pulóveremet az álom jótékony keze átalakította. [...] rávenni Nagy Imre dr.-t, Dóczi Józsefet, és ők a pesti kommunista párt [...], hogy ötöt tavaly kihoztam, azonnal kiengednének [...]. Vedd rá a feleségét, hogy beszéljen urával [...] kihoztam, könnyöröggel egy hű emberségért. Török [...] Zilahy Pista szedjen néhány tanút, hogy beszámíthatatlan volt [...] elmegyógyintézetbe is betették. Rám egész azért haragudott [...] vele együtt. Szükség volna pár száz aláírás, hogy [...] hirdető beszédet soha nem hallottatok.

Itt még az őnök, kommunista párttagok is fel vannak háborodva, hogy lehetett egy ilyen rendes lelkészt letartóztatni. Azok kiszabadulnak, akikért közbelép a kommunista párt. A monori kommunista pártnak erkölcsi siker lenne, ha lépéseket tenne érdekemben. Csodálom, hogy nem mozdulnak meg. Oláh Pista a barátain keresztül hathatna rájuk. Bakó Jóska címét adja meg neked, ő is lehet egyik tanúm. Most szigorúbb a helyzet idebenn. Eddig néha szellőztettek ajtón át, most ez sincs. Nagyon féltetek titeket, főleg téged, aranyoskám, mert tenger sok gyáva férfi között, egyedül te harcolsz értem, Istennel és emberekkel. Zsidókhoz írt levél 3:6, mai ige.⁴⁴ Csókold végig kicsinyeinket, drága kis Péterünket is. Csókold meg édesanyámat is, imádkozom érte. Drága Acikám, ölel és csókol Dezsőd.

VII.25

Minden éjjel fölébredok 2-3 között, alig alszom naponként többet 4-5 óránál. Pedig de jó alvó voltam, emlékszel még rá? Leveledet naponként elolvasom, mert nincs semmi írás. Mi van a gyülekezettel? Zoltán hogy fogadta a hírt? Lám, ő jóban van Rosinggerrel, pedig annak idején ő telefonálta, hogy fel kellene jelenteni. Üdvözlöm őt is. Mentse meg az Isten a hasonló sorstól minden embert és apát. Gál Lacit kérdezzétek meg, mert ő már tud irányítani, mit kellene tenni? Sajnos Monoron nincs Pete néni, aki annyit járt érte. Ha a férfiak gyávák, már csak az aszszonyok jöhettek volna deputációba, igazságügyi miniszterhez, ügyészhez, budapesti kommunista párthoz. No de ezek csak álmok, aranyoskám, tudom, hogy a félelem nagyobb úr a hálánál, szeretetnél. Majd csak megnyílik egyszer a börtön ajtaja, ha egészségem kibírja és tiétek lehetek újra, sokat tisztulva, mélyülve és egy igazsággal gazdagabban: adósa vagyok a családomnak, és ezt szeretném hívő lélekkel letörleszteni. Tegyetek meg mindent, Aranyosom, a többit pedig átadjuk Istennek. Cselekedje, amit jónak lát. Ha erre jártok, két fütyű és a zárkából valaki meghallja. Acikám! Kulik bácsi néha a szőlőbe kimehet, nem árt néha felügyelni. Ha elegendő papirom lenne, akkor írnék valami regényt. Áldjuk Istent, drága szívem. Csókol Dezső. Macám édes – juttasd el ezeket a dolgokat Acihoz. Sok köszönet érte, csókollak, mely vigasztal Dezső.

VI. levél

Nem cenzúrázott

Acikám! Azt érétek el valahogyan, hogy az ügyész kihallgasson, mielőtt vádlevelet csinál. Esetleg egy deputáció kérheti ezt, amikor átadja az aláírásokat, vagy Darvas Jóska és Bereczky által, mert ez a veszedelem fenyeget. Ostoba ügyvédeknek éppen ezt kellett volna elérni, de a jelek szerint nem léptek, vagy lusta. Még kísérletet sem tesz rá. Bambán várja a vádlevelet. Majd aztán. Az ügyvédeknek éppen az lenne a feladata, hogy még a vádlevél előtt tompítsa a vád élet, vagy ellenbizonyítékokat hozzon. *Miért nem tettétek még le cca. 100-200 ember aláírását, hogy én semmiféle nyilas eszmét nem hirdettem, sem templomban sem azonkívül, és mindent megtettem a zsidóüldözések*

44 „Krisztus ellenben mint Fiú a maga háza felett, akinek háza mi vagyunk, ha a bizodalmat és a reménységnek dicsekedését mindvégig erősen megtartjuk.”

*ellen, és kommunistákat hoztam ki stb. Hát nincs egy ember, aki ennyit összeszedjen. Hát olyan gyáva mindenki, hogy egy 5 gyermekes édesanyára hagy mindent?*⁴⁵ Acikám! Tudom, hogy Te mindent elkövetesz, de ha annyi erő nincs a monoriakban mint a gombaiakban, akkor én ezt a gyászos népet nem vállalom tovább, inkább napszámosnak megyek. Miért nem írtok soha egy pár sort sem? No, ne neheztelj, hogy egy kicsit néha elkomorodom. Igen nehéz elviselni a börtönfalak között ennyi gyávaságot és tehetetlenséget mert érzem, hogy szépen belenyugodtok – „Hát elvitték, majd hazakerül.” Kiss Ernő ügyvédje talpraesett ember, erélyesen viszi az ügyét, még mielőtt vádlevél lett volna, komolyan harcolt védencéért. Ez a mafla meg „veszélyes neveket” emleget. Magamra hagyott mindenki, elkeseredett hangulatban vagyok. Rá is bízom Istenre magamat és tudom, hogy Ő intézi el ügyemet. Ne haragudj Acikám, hogy Téged fárasztalak, féltelek nagyon, hogy nem bírod egyedül, és nincs egy tisztességes erélyes férfi ember, aki legalább nyilatkozatokat gyűjtene. Itt a folyosón egy óra után van csak csend, addig őrült forgalom van. Nem érdemes erre jönni. Csókolom apróságainkat, szeretettel ölel Dezső. Édesanyámat csókolom, legyen erős.

VII. levél

Cenzúrázatlan.

Drága kis Zoltán fiam! Most Veled szeretnék elbeszélgetni. Te vagy a legnagyobb édesapád kicsinyei között, bár lennél tíz évvel idősebb, hogy jobban megértenéd, amit írok, vagy jobban rád bízhatnám a többieket. Kicsi Fiam, tudod, hogy édesapád börtönben ül, azt is tudod, hogy ártatlanul, ezt soha el ne felejtsd, és ha megnőnek kis testvéreid, mondd el majd nekik. Néhány ember gonoszsága dobott ide és rabolt el tőletek. Fizessen meg nekik az Isten szívük keménységéért. Nem kívánom, hogy megkóstolják azt, amiben én itt szenvedek naponként, de a ti könnyeiteket és sorsotokat kérje számon tőlük az Igaz Bíró, a felséges Isten. Zoltánkám, Kicsi Fiam, a börtön pokol a földön, benne pár lépés a szabadság, rácsos ablaktól a vasajtóig és négy vastag fal. Az idő úgy pereg benne, mintha minden perc lábán ólomgolyók lennének. A rab ember pedig még nincs ítélete, olyan, mint az, akit egy leomló fal tövébe ültetnek, sohasem tudja, hogy mennyi szakad rá a falból, mikor húzzák ki alóla élve vagy halva. A ketrecben fojtó a levegő. A vasfolyosókon nehéz szavak zuhannak, mint durva kövek, az ember nappal az őrülettel jár karöltve, éjjel nehéz levegőjű gázkamrában két kegyelmi ajándékért fohászkodik, ez a kettő kimaradt a Bibliából, az egyiket alvásnak hívják, a másikat megváltó halálnak. Az alvás élet, az álmatlanság részletekben való temetkezés. Édesapád féléjszakákon át virraszt, csak a poloskák százai jönnek társul, vérére szánalomból. Kicsi Fiam, ha rabot láatsz, szánd meg, még akkor is, ha nehéz a bűne. A börtönnél nincs szörnyűbb találmány. Ehhez képest a régi idők emberölése ártatlan szórakozás. Kicsi Fiam, kérjétek nagyon az Istent, hogy

45 Kiemelés tőlem.

soha-soha belülről ne lássatok börtönt. Még ha kibírják is az emberek testileg, szellemileg elbutulnak, elhülyülnek, mint a barom. Gondolatviláguk olyan lesz, mint a hétnapi félórás sétájuk, amikor a börtönudvarán körbe megyünk, mint a járgányba fogott barmok. Kicsi Fiam és ti többi drágák – édesapátok tudja, hogy a szanatórium nyugágy, ahol elhaló lélegzetét számolja az ember, mennyei állapot egy cella lakójához képest. Ijesztő sors: élettelen tárgynak lenni büntető emberek kezében. Ezeket enyhítheti sok kedves dolog. Enyémet is enyhíti – néha látom Édesanyád arcát, amint félve itt van a folyosón. Szegény Édesanyád, Ő is rab. Tágabb börtönben szorong, de éppen olyan tehetetlenül, mint én. Harcol édesapátokért. Nehéz küzdelmet vív, hiszen a vasajtót jól bezárják. Kicsi Fiam! Kell a cirkusz, kell az áldozat, kell a vér, mit számít az, hogy belekerül ártatlanok élete is. Öröm, amikor látom, de árnyéka van. Utána olyan sötétség szakad rám, mint az éjszaka. Kezdek rájönni, hogy úgy lehet kibírni egy ideig, hogy az ember befalazza magát, életét lezárja, mint egy aktát, nem néz hátra, nem száll vissza még lélekben sem, csókolja szeretteit mert fájdalmai keselyűkarmokkal tépik össze lelkét. Én is megkísérlem ezt, kioltani az emlékeket, mert az emlékezés a börtön falai között feltépett sebeket jelent. El ne feledd Vilmos bátyád és Maca nénéd szeretetét, ők injekciózzák testi életemet. De meddig? Meddig bírják? Aztán ránk nehéz idők jönnek, hiszen kosztunk olyan, hogy otthon Monti kutyának emberi sorsa van. Ha elmaradna a külső, 2 hét alatt végeznénk. Zoltánkám! Édesapád nem akar utadba állani és nem akar szándékodban gátolni, mégis kér valamit tőled. Ha lehet, akkor gyakorlati pályára menj, ami előtt nyitva a világ kapuja. Ne légy soha közéleti ember, se pap, se más efféle. Segítsen Isten, hogy hívő, istenfélő lélek légy Te is, meg a többi drága kis testvérekéid, de soha eszetekbe ne jusson, hogy apátok példáját kövessétek. Édesapátok méltán szenved, mert mindig másokért dolgozott, és még titeket is feláldozott. Tanuljátok meg, hogy két embercsoport van: az egyik hálátlan és felelőtlen, a másik közönyös és gonosz. Jaj annak, aki e szörnyű szigeten oázist akar csinálni. Szeressétek az embertársaitokat, de úgy éljétek, hogy csak Istentől várjátok segédelmet és ne bízzatok az emberekben. Kicsi Fiam! A többi kis testvéreiddel együtt nagyon-nagyon álljatok Édesanyátok mellé. Ő mártír, és ha az Isten nem fordít sorsunkon – még csak ezután jön számotokra a nehéz idő. A gyülekezet még szeret, de aztán elfordul, és ahogy elfelejti édesapátokat, ahogy gyáván és ölbe tett kezekkel nézi, mint vágóhídra vitt juhok,⁴⁶ abba is belenyugszik majd, hogy nektek vándorbotot nyom az egyház a markotokba, és mehetek, amerre széles a világ. Vigyázzatok, az emberi szív állhatatlan, a tömeghangulat pedig olyan, hogy akit tegnap dicsért, holnap megátkozza. Igencsak jó volna, ha nagyapászka valahogy megmenthetné pár hold földjét, hogyha mennetek kell, legyen hova. Úgy lehet, korán kell megismerkednetek a munkával. Drága kis Ágikának is mondd, hogy édesanyátoknak segítsen – ne féljétek a munkától. A diploma nem számít, ezt éppen apátok példája mutatja, aki szegény állapotból lett pap, és azok rángat-

ták le, akikért dolgozott. Édesapád – remélem, hogy kibírja valahogyan a börtönt, talán egészsége sem megy tönkre, bár a börtön a legacélosobb testeket is szétmarja, hogy ez mikor lesz, Isten a megmondhatója. Lehet, hogy addig az egyház betölti helyét és ahogy én ismerem az egyházat és népét, ez feltételezhető. Ezért lesz fontos a szentesi ház és földecske, ahol mégsem lesztek vagy leszünk szabad ég alatt. Ha ez bekövetkezik, akkor édesapád számára új út nyílik. Ne féljete, lesz kenyérünk, ha megérjük. Szüntelen imádkozzatok, hogy ne legyen hosszú a rab-ság és kibírja édesapátok. Kicsi Fiam! Tudom, hogy szeretnél rendes tanuló lenni, attól félek, hogy ez nem lesz könnyű, mert nem lesz miből fizetni utánad. Derék emberek még a műhely levegőjében is megszerezték a diplomát. Magántanulóként is lehetsz derék ember. Nem a diploma a fontos, hanem hogy becsületes ember legyél. Rád bízom Édesanyátokat is, vigyázzál rá, kettős kereszt alatt roskad, hogy elbírja, az rajtatok is áll. Most elbúcsúzom Tőled és tőletek, lehet, hogy még írok, de az is lehet, hogy leteszem a ceruzát és betakarom belülről is magamat. Szeressen Isten benneteket, drága kis virágaim, nem merek rátok gondolni, mert a szívem úgy megnehezül, mintha ég és föld zuhanna rá. Ne féljete, legyetek jók, bátrak, majd felkél a nap egyszer – mikor és hol, az az Isten dolga. Ölel és csókol benneteket, és veletek van mindörökké, Édesapátok.

VII. 27

Zsidókhoz írt levél 4,14–16⁴⁷

263 dics.⁴⁸

Acikám! Nagy-nagy szeretettel gondolk Rád és csókolak, Dezsó.

IRODALOMJEGYZÉK

A Fónyad család irattárában fennmaradt börtönlevelek

FÓNYAD Ernő: *Pusztuló házban pusztul a ház*. Budapest, 1999.

Fónyad Dezsó börtönben használt Bibliája (Károli Gáspár, 1908)

47 „Mivel tehát nagy főpapunk van, aki áthatolt az egeken, Jézus, az Isten Fia, ragaszkodjunk hitvallásunkhoz. Mert nem olyan főpapunk van, aki ne tudna megindulni erőtlenségeinken, hanem olyan, aki hozzánk hasonlóan kísértést szenvedett mindenben, de nem vétkezett. Járuljunk tehát bizalommal a kegyelem trónusához, hogy irgalmat nyerjünk, és kegyelmet találjunk, amikor segítségére van szükségünk.”

48 1921-es református énekeskönyv szerint:

1. „Egyesüli reményem, Óh Isten! csak te vagy, Jövel és nézz meg engem, Magamra, óh! ne hagyj, Ne légy tőlem oly távol, Könyörülj hű szolgálod, Úr Isten el ne hagyj!
2. Ha a nehéz időkben Elcsügged a szívem, Vigasztalást igédben, Uram, te adj nekem! Ha kétség közt hányódom, és mentésre nincs módod, Te tartsd meg, Istenem!
3. A földön ha elveszem Szerelmem tárgyait, Maradjon meg mellettem Szerelmed és a hit: Csak azt el ne veszítsem, Mi benned, óh, Úr Isten! Remélni megtanít.
4. Földi jó és szerencse Múlándó, mint magunk; De a hit drága kincse Örök és fő javunk; Hitünk áldd rendületlen, Hogy Isten véd szüntelen: Élünk, vagy meghalunk!
5. Uram! a nyomorultat, A gyöngét el ne hagyj! Az árvát, elhagyottat Gyámolítsd te magad, A szegényt, ki remélve Csak reád néz az égre: Úr Isten, el ne hagyj!”

Földrengés – Fónyad Dezső lelképásztori naplójának megmaradt részei, Családi irattár, 1963.

TÓBIÁS Áron: Sorsok, utak, életek '56 – Akit az Úr szárnyai alá vett: Sipos Ete Álmos. In: *Kortárs* 61(2017/2), 67–83, 69.

ÁBTL 3.1.2. M-27843/2/172

BFL XXV. 1.a. 2520/1945